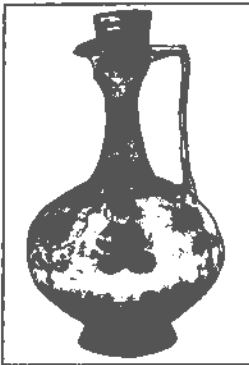

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

مجموعه آثار هنر اسلامی ۱۶

توضیح طرح روی جلد:

بارج، نقاشی رو لعابی، تکنیک
مینایی با نقش پیکره نشسته و گل
هایی با چهره ی انسانی، سلجوقی،
اواخر سده دوازدهم/ششم و اوایل
سیزدهم/هفتم،
موزه ی طاروق و جبب کویت.

سفالگری در خاورمیانه از آغاز تا دوران ایلخانی
در موزه آشمولین آکسفورد

نویسنده: دکتر جیمز ویلسن آلن
مترجم: دکتر مهناز شایسته فر

نمونه خوانی، تابپ و اسکن تصاویر: موسسه مطالعات هنر اسلامی
طراح جلد و صفحه آرایی: زهره شایسته فر
ویراستاری: مهناز شایسته فر

چاپ: اول

لیتوگرافی: رایان

چاپ متن: ندای آزادی

چاپ جلد: صلاحی

صحافی: نصر

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

سال: بهار ۱۳۸۷

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۸۹۶-۳۵-۳

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

موسسه مطالعات هنر اسلامی، شماره ثبت: ۱۱۳۶۷

تهران، انتهای بزرگراه جلال آل احمد، نرسیده به اشرافی اصفهانی، پلاک ۴۵

تلفن: ۴۴۲۱۹۱۳۴ - ۴۴۲۱۵۷۴۵ - ۴۴۲۶۹۶۷۹ تلفکس: ۴۴۲۳۷۹۳۶

Email: Mahas@gmail.com www.Mislamicart.com

آدرس فروشگاه‌ها:

فروشگاه شماره ۱: انتهای جلال آل احمد نرسیده به اشرافی اصفهانی، پلاک ۴۵، نمایشگاه و فروشگاه مطالعات هنر اسلامی،

تلفن: ۴۴۲۶۹۶۷۹ - ۴۴۲۳۷۹۳۶ - ۴۴۲۱۵۷۴۵ - ۴۴۲۱۹۱۳۴

فروشگاه شماره ۲: کارگر شمالی، بین بلوار کشاورز و فاطمی، موزه ی هنرهای معاصر، نمایشگاه و فروشگاه کتاب، تلفن: ۸۸۹۶۵۴۱۱

فروشگاه شماره ۴: خیابان شریعتی، نرسیده به پل سید خندان، موزه رضا عباسی، فروشگاه کتاب، تلفن: ۸۸۵۱۳۰۰۷

فروشگاه شماره ۵: خیابان طالقانی، انتهای موسوی شمالی، باغ هنر، خانه هنرمندان، فروشگاه کتاب، تلفن: ۸۸۳۱۶۱۷۱

فروشگاه شماره ۶: بین بزرگمهر و طالقانی، خیابان برادران مظفر، پلاک ۵۳، مؤسسه فرهنگی-هنری صبا، فروشگاه کتاب، تلفن: ۶۶۴۸۷۵۳۱-۹

فروشگاه شماره ۷: خیابان جمهوری، نرسیده به چهار راه استانبول، خیابان بابی ساندز، پشت سفارت انگلستان، پلاک ۳۸، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، فروشگاه

کتاب، تلفن: ۶۶۷۲۶۸۲۲

سرشناسه: آلن، جیمز ویلسن - م - ۱۹۴۵ (Allan, James Wilson)

عنوان ویدید آوز: سفالگری اسلامی (تألیف) جیمز آلن؛ مترجم مهناز شایسته فر

مشخصات نشر: تهران: موسسه مطالعات هنر اسلامی، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری: ۵۲ ص

فروست: مجموعه آثار هنر اسلامی، ۱۶

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۸۹۶-۳۵-۳

وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی

یادداشت: عنوان اصلی: Islamic Ceramic

موضوع: سفال اسلامی

رده بندی کنگره: ۷۱۲۸۳ NK ۳۸۸۰/۷

رده بندی دیویی: ۳۰۹۱۷/۷۳۸۶۷۱

شماره کتابخانه ملی: ۱۳۲۵۲-۸۲ م

● فهرست مطالب

- مقدمه مترجم / صفحه ۴
- پیش گفتار / صفحه ۶
- تقدیم و تشکر مولف / صفحه ۷
- مقدمه / صفحه ۹
- الف) بررسی سفالگری اسلامی / صفحه ۹
- ب) تکنیک ها و طبقه بندی آن ها / صفحه ۱۰
- ج) مقدمه تاریخی / صفحه ۱۴
- پیشینه ی سفالگری / صفحه ۱۶
- سفالینه های اوایل دوره ی عباسیان / صفحه ۱۶
- سفالینه های لعابدار دوره ی سامانیان / صفحه ۲۲
- سفالینه های اوایل سده های میانی / صفحه ۲۶
- سفالینه های واپسین سال های حکومت سلاجقه / صفحه ۳۱
- سفالینه های دوره ی ایلخانان / صفحه ۴۴
- نتیجه گیری / صفحه ۵۰
- منابع برگزیده / صفحه ۵۱
- نمایه / صفحه ۵۲

مقدمه مترجم

سفال نیکی از قدیمی‌ترین و در واقع اولین صنایع تولید شده به‌دست بشر است که در آن چهار عنصر اصلی یا «عوامل اربعه» یعنی «آب، باد، خاک و آتش» که از دیر باز مورد احترام اقوام ایرانی و دیگر تمدن‌های بشری بوده‌اند، دخالت دارد.

سفال، هنری برگرفته از عنصر وجودی بشر یعنی خاک، جایگاهی مناسب برای شکل‌گیری و بروز خلاقیت‌های هنری انسانی، در تمام طول تاریخ بوده است و همواره آثاری زیبا و بی‌مانند، در گذر از تاریخ پر فراز و نشیب سرزمین ایران - از هزاره‌های پیش از میلاد، دوران تاریخی و تمدن اسلامی تا به امروز - بر جای گذاشته است. سیر تحول این هنر - صنعت در طول تاریخ همچون وقایع گذشته بر آن، پرفراز و نشیب است اما، صنعتگر و هنرمند ایرانی هرگز در این مسیر طولانی ذره‌ای از هویت و سلاقی خود نگاشته و آنچه را که از تمدن‌های همجوار در پی آمد و شدها و تجارت‌ها و یا هجوم اقوام دیگر بر این سرزمین به‌دست آورده، با خلاقیت خود و با استفاده از آنچه که در این سرزمین در دسترس او بوده و سلیقه مردم جامعه، این صنعت را به چنان شکوفایی در دل تاریخ رسانیده که تأثیر آن تا دور دسترس‌ترین سرزمین‌ها در شرق و غرب گسترش یافته است.

پس از ورود دین اسلام به سرزمین کهن ایران و از آنجایی که استفاده از بسیاری ظروف نقره‌ای و طلایی، که در دوران ساسانیان و در دربار مورد استفاده بوده، ممنوع شد، باز صنعتگر و هنرمند ایرانی را به سوی تولید و استفاده از وسایلی کشاند که همسو با خواسته‌ها و فرامین دین جدید در سرزمین ایران باشد. سادگی و قابل دسترس بودن سفال برای همگان در جامعه، موضوعی بود که باعث گسترش روز افزون آن شد.

صنعت سفالگری در اسلام به جهت تنوع در شکل، نوع تزئین و نوع صنعت، آن را از دیگر صنایع ممتاز کرده است. مسلمانان از سفال در صنعت آجر، برای پوشش دیوارها، رصدخانه، و همچنین برای ساخت بشقاب، لیوان، ظرف غذاخوری، پارچ، فنجان، گلاب‌پاش و قوری استفاده می‌کردند. از مهم‌ترین ظروف سفالی و شاخص‌ترین آن، نوع خاکی براق است، که به دست کاوشگران، از میان گنجینه‌ها در ایران، عراق، مصر، تونس، اندلس و شام، از زیر خاک بیرون آمد.

در سده‌های اولیه حکومت اسلامی، در شرق ایران سلسله‌های مستقلی همچون طاهریان، سامانیان و صفاریان تشکیل گردیدند که در هر یک از این دوره‌ها، سبک هنری ویژه‌ای ملهم از دوره ساسانی در شهرهایی چون بخارا، سمرقند و نیشابور شکل گرفت.

سفال‌های ساخته شده به‌دست هنرمندان عهد سامانی با لعاب سربی تک رنگ و چند رنگ با نقوش کنده (اسگرافیتو)، لعاب قلعی (زرین‌فام اولیه)، سفال‌هایی با نقوش کوفی، نقوش لایه‌برداری شده، حکاکی شده است. استفاده از نقوشی چون جانوران، پرندگان، خطوط و نوشته‌های کوفی که تا آن زمان فقط در صحیفه قرآن به چشم می‌خورد، در این دوره افزایش یافت. از انواع سفالینه‌ها که در سده‌های اولیه اسلامی با نوشته‌های کوفی همراه بوده می‌توان از سفالینه‌ها با پوشش گلی و زرین‌فام اولیه و شهرنیشابور ذکر کرد که همواره یادآور مهم‌ترین مرکز سفالسازی و نگارش خط کوفی بر سفال‌ها است. از مراکز تولید سفال‌های مختلف در این دوره، سمرقند، بخارا، ری و گرگان است. با آغاز حکومت قبایل ترک سلجوقی در ماوراءالنهر که به سرعت توانستند بخش اعظمی از سرزمین ایران را تحت حکومت خود قرار دهند و بخشی از آن‌ها نیز تا منطقه آتاتولی در ترکیه امروزی پیش رفتند، دوره‌ای طلایی برای تمامی هنرها و صنایع در ایران آغاز شد. در این دوره و به تقلید و تأثیر آثار و محصولات چینی دوره سونگ که به‌وسیله تجار به ایران وارد شد، روش‌های فنی و تزئینی بسیار زیبایی شکل گرفت که باعث تولید آثاری بی‌نظیر در طول تاریخ ایران شد و تکنیک‌های سفالگری و کاشی‌های زرین‌فام (زرین‌فام میانی) در شهرهایی همچون نیشابور، ری، کاشان

و گرگان به اوج پیشرفت خود رسید. آثار دوره سلجوقی شامل: سفال لعابی سفید رنگ، لعاب تک رنگ، نقش های قالبی، کنده کاری و لعاب رنگارنگ، سفال طلایی زرین فام، نقاشی رو لعابی و زیر لعابی، لعاب مینایی و ظروف لاجوردی و ساخت ظروف مشبک با دو پوسته است. برخلاف سفال زرین فام تکنیک نقاشی مینایی و نقاشی زیر لعابی، بحق اختراع و ابداع هنرمندان ایرانی است چرا که پیش از این در هیچ کجا یافت نشده اند. رنگ های ظروف زرین فام شامل درجات مختلفی از رنگ های طلایی، قهوه ای تیره، آبی، آبی فیروزه ای، زرد طلایی، مسی و بنفش بر روی زمینه سفید است. این محصولات منقش به نقوش گیاهی، هندسی، نقوش انسان، پرنده و حیوانات و خطوط کوفی ساده، شکسته تزیینی و دیگر شیوه های نگارش است و شامل کلمات قصار، احادیث، گفته های بزرگان و ضرب المثل ها می باشد. تکنیک رو لعابی یا مینایی از سده ی یازدهم/پنجم شروع شد و در سده ی سیزدهم/هفتم به اوج خود رسید. از مراکز اصلی تولید آن مراکز ایران چون سلطان آباد، ری، کاشان است. این ظروف به ظروف هفت رنگ نیز معروفند. در این دوره سفال سازی چه از حیث ساخت و طرح و چه از لحاظ ظرافت و تنوع نقش، به نهایت پیشرفت و والاترین درجه ی خود در ایران رسید ولی با کمال تأسف در اوایل سده ی سیزدهم/هفتم با حمله مغول ها به ایران نمونه های آن از بین رفت و تا مدتی این هنر - صنعت دچار رکود شد. موقعیت جغرافیایی مراکز سفالگری ایران در سده های پنجم تا دهم/چهارم هیچ گاه تصادفی نبوده است و این از آنجایی است که منابع خاکی کوزه گری و سوخت کوره و نیز راه های تجاری در محل خود ثابت اند و جایجا کردنشان به آسانی امکان پذیر نیست. در آغاز دوره، تحول چندان محسوسی در تولید و نوع تزیینات سفال و کاشی که در پایان دوره سلجوقی به دوران طلایی و تکامل خود رسیده بود به وجود نیامد. مراکز پراکنده ساخت سفال به استثنای ری، تولید ظروف سفالی و کاشی های دوره سلجوقی را ادامه دادند و کاشان، سلطان آباد، سلطانیه، ساوه و نیشابور از مراکز عمده سفال سازی ایلخانان مغول شدند. شیوه ی جدیدی مانند نقاشی زیر لعاب به رنگ سیاه و آبی و با تکنیک تزیین برجسته متداول گردید و تحت تأثیر طرح های سفال سازی چین و ترسیم ترکیبات جانوری، پرندگان و مناظر طبیعی، فن نقاشی روی لعاب وارد صنعت سفال سازی ایران شد. تولید ظروف سفالی با تکنیک نقاشی زیر لعاب و با رنگ های فیروزه ای و پرتقالی و تزیینات نباتی، طوماری و اسلیمی، همراه با ترکیبات جانوری و گل سدر چینی تغییر شکل کیفی و کمی یافت.

در سده ی چهاردهم/هشتم عناصر چینی وارد صنعت سفال سازی ایران شد و جافناد. ترکیبات گل، غنچه و گیاه، پرندگان چون ققنوس و مناظری که به طبیعت کاملاً نزدیک بودند، صحنه های نقاشی و تزیینات سفال را تشکیل دادند. این تأثیر را می توان در ظروف سلطان آباد با تزیینات گیاهی، پرندگان از قیل عتقا و غاز، حیوانات مانند خرگوش و آهو، تصویر انسان در کسوت مغولی با پوشش هایی به رنگ های سیاه و آبی فیروزه ای و اغلب دارای زمینه ای به رنگ نیلی یا شیری همراه با طرح های حلزونی و نقش پرنده و غاز، مشاهده کرد. گروه دیگری از ظروف ایلخانی نیز با تزیین برجسته زیر لعاب آبی و فیروزه ای به شکل گلدان و کاشی عرضه شده اند. به کار بردن کاشی های صلیبی و مستطیل در ساخت محراب ها و عناصر تزیینی پرنده، ابر، گلدان و ازدهای چینی، همه نشان دهنده ی تأثیر صنعت سفال سازی و کاشی چین بر ایران بوده اند. در این دوره سفال معروف به معرق (موزاییک) نیز تهیه شد که با استفاده از قطعات کوچک سفال به شکل و اندازه براساس طرح و فرم انتخابی، که ترکیب قطعات آن ها در کنار هم از پشت با گچ و سیم به یکدیگر پیوسته می شد. در گذشته ی باستانی ایران چنین ترکیبات معرقی (موزاییکی) با ماده بدل چینی شبیه به سفال های مارلیک به صورت لیوان و تنگ و در معماری به صورت آجر متداول بود. از نمونه های اخیر آن مقبره ی اولجایتو ۷۱۰/۱۳۳۱ در سلطانیه و مقبره ی بابا قاسم ۷۴۱/۱۳۶۲ در اصفهان است. در ورامین و تخت سلیمان نیز آثار معماری بسیاری با تزیینات کاشی های زیبا از همین دوره بر جای مانده است.

پیش گفتار

این کتاب کوچک با عنوان سفالگری سده‌های میانی خاورمیانه، به پاس قدردانی از مرحوم سر آلن بارلو بی‌تی^۱ ۱۹۶۸-۱۳۸۸/۱۸۸۱-۸۰۳ تهیه گردیده کسی که موزه، اکثر مجموعه نفیس ظروف اسلامی خود را مرهون وی می‌باشد. سر آلن، سردفتر مخصوص نخست وزیر در سال‌های مابین ۱۹۳۴-۱۳۵۳/۱۹۳۳-۱۳۵۲، منشی وزارت دارایی از سال ۱۳۶۵/۱۹۲۸ تا سال ۱۳۵۷/۱۹۴۵ و عضو هیئت مدیره کمیسیون آهن و استیل از سال ۱۳۴۸-۱۳۶۸ تا ۱۹۴۶-۱۳۶۶ بوده است. او در سمت کارمند رسمی دولت، شخصیتی برجسته و علاقمند در زمینه موضوع های هنری و فرهنگی داشت. در سطحی بین‌المللی چندین سال متوالی در سمت یکی از سرپرستان امین گالری بین‌المللی و دو سال در مقام ارشد ریاست، ایفای نقش نموده است. او ساکن منطقه ی چیلترن^۲ بوده و مدتی در سمت مدیر کل انجمن باستان‌شناسی باکس^۳ خدمت نموده است. سر آلن همچنین عنوان مدیر کلی انجمن سفالگری شرق را از آن خود داشت و احتمالاً در همین سمت بود که علایق عمیقی در زمینه سفالگری در وی ایجاد شد و در طول زندگی خود با اشتیاق به گردآوری آثار سفالی پرداخت. سفال پارسی، که وی در سال ۱۳۷۶/۱۹۵۶ به دانشگاه آکسفورد هدیه داد فقط بخشی از مجموعه سفال‌های وی را تشکیل می‌داد. توجه به سفالگری ایزنیک (ترکیه) در صدر علایق وی قرار داشت. در سال‌های پس از جنگ جهانی اول به سفال‌های پارسی توجهی خاص معطوف داشت، سپس به سفالینه های چینی روی آورد و مجموعه‌ای را گردآوری نمود که در زمان مرگش یکی از نفیس‌ترین مجموعه‌های شخصی بوده و هم اکنون برخی از مجموعه‌های وی در تملک خانواده او است. در عین حال موزه فیتز ویلیام^۴ کمبریج و دانشگاه سوکس^۵ (گرچه مجموعه چینی وی مدتی در موزه گولبن کیان^۶ در دورهام^۷ در معرض نمایش بود) پس از مرگ وی از مجموعه آثار ایشان بهره‌مند گردیدند. بدون شک، این نکته کاملاً محقق است که ما مدیون افرادی چون سر آلن بارلو، از نخبگان نستوه و مجموعه دار شاخص در آثار هنری هستیم. نویسنده کتاب جناب آقای جی. دبلیو. آلن^۸ همکار ما در بخش هنر شرق با علاقه و توجه خاص خود به مجموعه آثار اسلامی موزه، به تهیه و تنظیم مباحث کتاب پرداخته است. از آن جایی که حساسیت و نیاز به گردآوری و ارائه اطلاعات کلی و جامع در زمینه سفالگری، بیش از معرفی اشیاء موجود در موزه از حساسیت برخوردار بود، آقای دکتر آلن بررسی مختصر اما جامعی از سفالگری اسلامی سده‌های میانی در پارس و عراق به عمل آورده که در اغلب موارد با معرفی نمونه‌هایی از مجموعه اشیاء موجود در موزه همراه است. مطمئناً از چنین اطلاعاتی همگان بهره خواهند برد و محققان و علاقمندان به هنر اسلامی بایستی قدردانی ویژه‌ای از دکتر آلن مجموعه‌دار اشیاء اسلامی موزه ی آکسفورد، به عمل آورند. همچنین ما از کمک‌های لیدی بارلو^۹ و کاپیتن سرتوماس بارلو^{۱۰} در زمینه‌ی تهیه هزینه‌های لازم جهت چاپ و نشر این کتاب کمال تشکر و قدردانی را می‌نماییم. در انتها نکاتی را در زمینه مطالب کتاب که در فهم و تحلیل خوانندگان بی تأثیر نیست ذکر می‌نماییم:

1-Sir Alan Barlow, Bt

2-Chilterns

3-Bucks

4-Fitzwilliam

5-Sussex University

6-Gulbenkian

7-Durham

8-Mr. J.W.Allan

9-Lady Barlow

10-Captain Sir Thomas Barlow

۱- اغلب اشیایی که در این کتاب مورد بررسی قرار می‌گیرد در سال ۱۳۷۶/۱۹۵۶ توسط سرآنی بارلو به موزه تحویل داده شده است. مضافاً این که ظروف دوران اسلامی از طریق مراجع دیگری نیز وارد مجموعه گردیده که از آن میان می‌توان به آثار متعلق به مجموعه‌ی پروفیسور سایه در سال ۱۳۵۲/۱۹۳۳ و سر آلن گاردیر^{۱۱} در سال ۱۳۸۳/۱۹۶۳ و هدایای سر فرانک برانگوین^{۱۲} در سال ۱۳۷۰/۱۹۵۰ اشاره نمود. تصویر دو ظرف سفالی (تصاویر ۵ و ۱۷) از مجموعه آثار گروه آخر مورد بررسی قرار گرفته و به نحوی مناسب در سرفصل‌های مربوطه گنجانده شده‌اند.

۲- عبارت «سده‌های میانی» که در این کتاب مورد استفاده قرار گرفته متعلق به سال‌های مابین سده‌های هفتم/اول و سده‌ی چهاردهم/هشتم در خاور نزدیک و میانه است. البته انتخاب ما در بررسی آثار این مناطق بر اساس کیفیت فرهنگ این نواحی در دوران مذکور نمی‌باشد.

۳- عبارت «خاورمیانه» نواحی را که روی نقشه صفحه هشتم این کتاب نشان داده شده در بر می‌گیرد. عبارت «خاور نزدیک» که روی نقشه نشان داده شده اشاره به سرزمین‌های اسلامی (ترکیه، سوریه، فلسطین، مصر) است که تا غرب گسترده شده‌اند و در جنب دریای مدیترانه شرقی استقرار دارند.

۴- گرچه سرزمین جدید پارس، ایران نامیده می‌شود اما در این کتاب از نام پارس استفاده شده است. این به دلیل اجتناب از اشتباهی است که در کاربرد کلمه ایرانیان به وجود می‌آید این لغت هم در مورد مردمی استفاده می‌شود که متعلق به کشور جدید ایران هستند و هم برای مردمی گفته می‌شود که در اوایل نخستین هزاره قبل از میلاد مسیح در ناحیه‌ای زندگی می‌کردند که امروزه ایران نامیده می‌شود.

۵- اسامی به کار رفته از اسامی استاندارد موجود در کمبریج، در زمینه تاریخ ایران، اخذ شده است.

۶- اعداد به کار رفته در متن و سرفصل‌ها برای مشخص ساختن اشیاء، شماره سریال اشیاء بر طبق موافقت به عمل آمده در بخش هنر شرق موزه است.

۷- در ذیل تصویر هر شی، اندازه‌های مربوط به آن نوشته شده است.

جی.سی.هارل^{۱۳} مسئول بخش هنر شرق موزه

تقدیم و تشکر مؤلف

در جایگاه مؤلف و گردآورنده‌ی مطالب کتاب حاضر، کمال تشکر خود را از دکتر جی.سی.هارل^{۱۴} مسئول بخش هنر شرق موزه به‌خاطر راهنمایی‌های ارزنده‌ی ایشان و نیز از خانم ماری ترگر^{۱۵} و دکتر راجر موری^{۱۶} به‌خاطر نقطه نظرهای مفید و سازنده‌شان، از خانم هلن گیسون^{۱۷} به‌خاطر نقش‌ها و طرح‌های مفیدشان ابراز می‌دارم. عکس‌های موجود در صفحات اول و دوم کتاب توسط خانم پاتولین فارنورت^{۱۸} تهیه شده و کسب اجازه چاپ مجدد تصاویر مذکور را مدیون تلاش‌های خانم فارنورت و دکتر دیوید وایت هاوز^{۱۹}، مسئول بخش سیراف هستم. مابقی عکس‌ها از جانب بخش عکاسی آشمولین تهیه شده است. آخرین ولی نه کمترین تشکراتم را از همسر من جنیفر^{۲۰} به‌خاطر کمک‌های وی، صبر و بردباری و تشویق‌هایش ابراز می‌دارم.

11-Sir Alan Gardiner

12-Sir Frank Brangwyn

13-J.C.Harle

14-Dr.J.C.Harle

15-Miss Mary Tregear

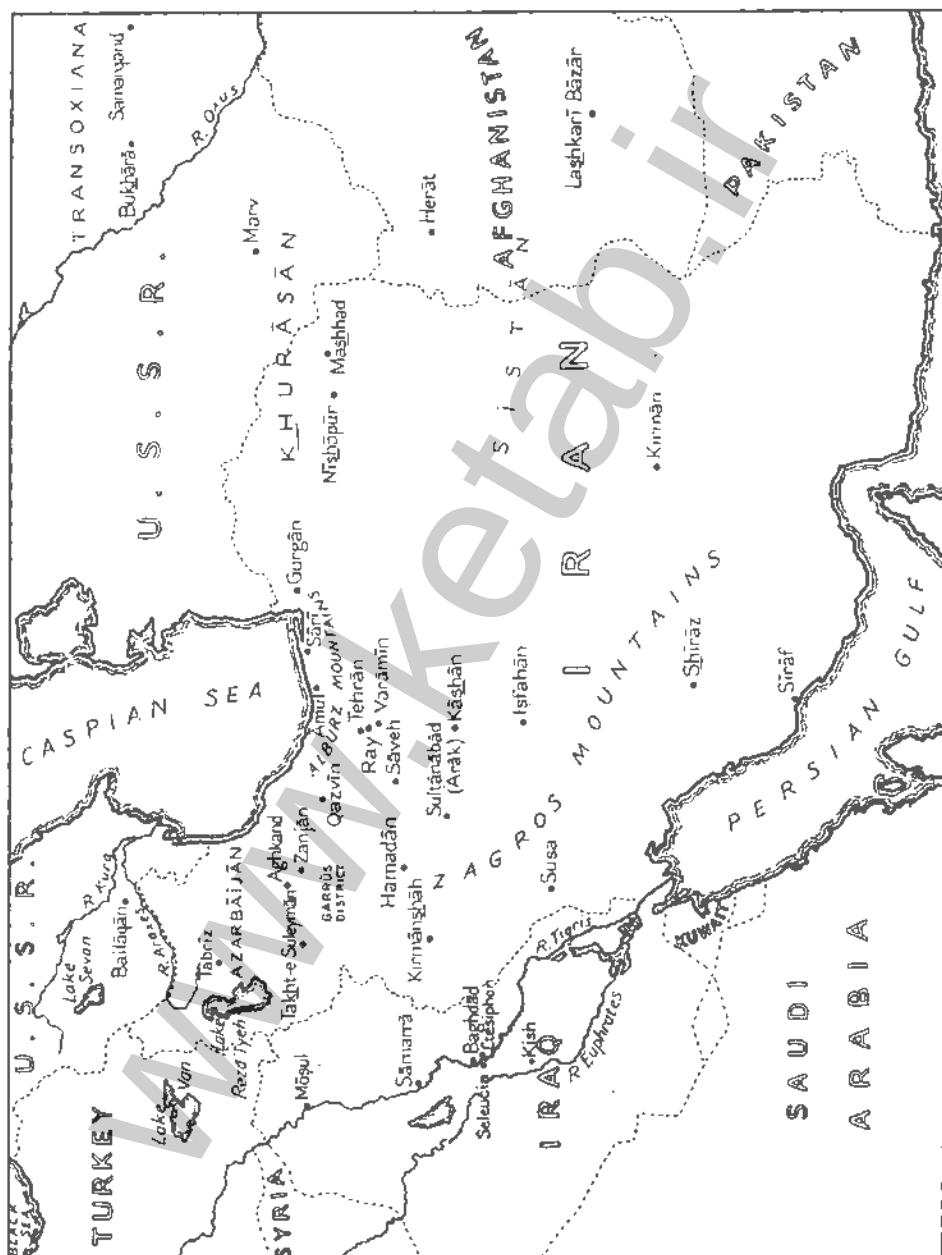
16-Dr.Roger Moorey

17-Miss Helen Gibson

18-Miss Pauline Farnworth

19-Dr.David Whitehouse

20-Jennifer

شکل ۱: نقشه ایران

مقدمه

انتشار این کتاب هدفی دو گانه را دنبال می کند. در وهله اول، این کتاب، همانند کتابی راهنما به معرفی سفالگری دوران اسلامی موجود در بخش هنر شرق موزه آشمولین می پردازد. به همین دلیل حاوی تصاویر متعددی از اشیاء موزه بوده و در متن به آن ها ارجاع داده شده است. همچنین کتاب مذکور به عنوان مقدمه ای کلی و جامع در موضوع سفالگری دوران اسلامی محسوب شده و بدین منظور حاوی اطلاعات تاریخی و تکنیکی مفیدی است. البته در راستای گردآوری اطلاعات، محدودیت هایی از جانب مجموعه موزه وجود داشته، لذا محدوده ی موضوعی کتاب شامل سفال های لعابدار پارس و عراق، حد فاصل سال های آغازین دوران اسلامی و سده ی چهاردهم/هشتم است. چنین محدودیتی به هیچ وجه به قصد کم بها جلوه دادن سهم مصر، سوریه و ترکیه در گسترش سفالگری جهان اسلام نمی باشد. لذا به صراحت اذعان می دارد که مجموعه موجود در موزه، کوچکتر از آن است که در ارتباط با محدوده ی مطالعاتی مورد بحث اخیر نمونه هایی ارائه دهد.

الف) بررسی سفالگری اسلامی

تحقیق و پژوهش در زمینه ی سفالگری دوران اسلامی در مراحل اولیه خود به سر می برد و همان گونه که خواننده خود اذعان می دارد سفالگری این دوران با فقدان قابل توجه اطلاعات صحیح و قابل استفاده روبروست. این امر به دلیل نبود حفاری های کنترل شده و نداشتن اعتماد به اشیاء و اطلاعاتی است که سوداگران و آنان که حفاری های غیر قانونی انجام می دهند در اختیار ما قرار می دهند؛ زیرا یکی از دلایل توجه و علاقه آن ها به توسعه سفالگری، منافع مالی است. حفاری های باستان شناسی منظم و قانون مندی در مناطق اسلامی عراق و پارس شامل سامرا (۱۹۱۳-۱۹۱۱/۱۳۳۲-۱۳۳۰)، ری (۱۳۴۰/۱۳۵۳)، نیشابور (۱۹۳۶-۱۹۳۴/۱۳۵۵-۱۳۵۳)، تخت سلیمان (شروع در سال ۱۹۵۸/۱۳۷۸) و صیراف (شروع در سال ۱۹۶۶/۱۳۸۶) صورت گرفته که اطلاعات چندانی از نتایج این عملیات به دست نیامده، با این حال در مجموع، اطلاعات محدود و پراکنده ای از روند گسترش سفالگری اسلامی در اختیار ما قرار می دهد. در ارتباط با حفاری های مناطق ری و نیشابور تا کنون هیچ گزارشی منتشر نشده است. مراجع مکتوب و نوشتاری در خصوص صنعت سفالگری سده های میانی این نواحی، بسیار کمیاب است، تنها رساله ابوالقاسم و برخی مورخین هنری که کتیبه ها و سبک های تزینی سفالینه ها را مورد بررسی قرار داده، روش توسعه و گسترش این هنر را شناسایی نموده اند. در این کتاب سعی شده تا اطلاعات معقول، متوازن و کاملی از نحوه گسترش سفالگری ارائه شود. با این حال، با توجه به توضیحاتی که قبلاً داده شده، خواننده باید اطلاعات را با دقت مطالعه کند تا شواهد عاری از حقیقت را از آن هایی که مبنای واقعی دارند تشخیص دهد. نوع استفاده یا سوء استفاده ی افرادی که چنین اطلاعاتی را خدشه دار می کنند نکته حائز اهمیتی است. قطعه ای از یک کوزه که شکل حقیقی خود را از دست داده ممکن است قطعه ای از ضایعات کوره ای باشد که در نزدیکی محل یافت آن پیدا شده، مع الوصف ممکن است بخشی از ظرفی باشد که علی رغم شکل تغییر یافته ی خود مورد معامله و استفاده قرار گرفته است. اگر مورد دوم را در نظر بگیریم احتمالاً این ظرف، مسافت هایی طولانی را سفر نموده و به عنوان ظرفی قابل استفاده به شمار آمده و بدین ترتیب تخریب جزئی در شکل ظاهری آن تا حدودی شاهدهی نه چندان قوی بر محل کوره تولید کننده آن می باشد. باید خاطرنشان سازیم که اغلب ایده و نظراتی که در این کتاب، در ارتباط با اجسام و موارد به کار رفته در لعاب بیان شده، گرچه به صورتی گسترده مورد استفاده بوده اما از نظر علمی اثبات نگردیده اند. تجزیه و تحلیل

شیمیایی و طیفی به خوبی نشان می‌دهد که حداقل برخی از این ایده‌ها اشتباه هستند و بنابراین خواننده باید آگاه باشد که اطلاعات موجود در این زمینه را با دقت مطالعه کند.

(ب) تکنیک‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها

(۱) رسال ابوالقاسم: نوع تکنیک‌های به کار رفته در سفال‌سازی جهان اسلامی به بهترین نحوی با مطالعه سفالینه‌ها از نزدیک صورت می‌پذیرد. شرحی از تکنیک‌های مورد استفاده در ساخت هر گروه خاص از سفال‌ها، در کتاب حاضر ارائه گردیده است. با این وجود توجه خواننده را به متنی منحصر به فرد از سده‌های میانی، در ارتباط با سفالگری ایرانی جلب می‌نمایم که در تبریز به سال ۷۰۰/۱۳۰۱ توسط ابوالقاسم نوشته شده که وی یکی از اعضاء خانواده مشهور سفال‌سازان کاشان بوده است. این رساله با توصیفی از مواد خام به کار رفته در ساخت و تزئین سفال‌ها و خمیر نرم سرامیک شروع می‌شود و سپس به تشریح روش‌هایی برای حل کردن و ترکیب نمودن این مواد، برای رسیدن به نتایج لازم می‌پردازد. همچنین نویسنده اطلاعاتی در ارتباط با ساخت لعاب قلیایی، استفاده از قلع و سرب در لعاب‌ها و استفاده از اکسیدهای فلزات در ساخت رنگ‌های مورد نیاز- کبالت برای آبی، مس برای سبز و فیروزه‌ای و منگنز برای بادمجانی- بدست می‌دهد. وی همچنین فرآیند نقاشی روی لعاب را تشریح می‌کند و رساله خود را با بحثی در مورد مواد لازم در خصوص نقاشی زرین فام به پایان می‌رساند. متأسفانه رساله ابوالقاسم هرگز به زبان انگلیسی ترجمه و چاپ نگردید. (به قسمت کتاب‌های برگزیده مراجعه شود)

(۲) کوره‌ها: همچنان که در متن کتاب ملاحظه خواهد شد در کشورهای عراق و پارس، هیچ کدام از کارگاه‌های بزرگ سفالگری یا محل‌هایی که در آن‌ها کوره‌هایی قرار داشته‌اند، مورد حفاری قرار نگرفته‌اند. در نتیجه اطلاعات ما از کوره‌ها و تکنیک‌های پخت سفال‌ها بسیار اندک است. بنابر اطلاعاتی که در مورد کوره‌های امروزی و مدرن و شواهد به دست آمده از کوره‌های کوچکی که در صیراف واقع در خلیج فارس (تصاویر ۱ و ۲) مورد حفاری قرار گرفته، بدست ما رسیده، معلوم می‌گردد که در سده‌های میانی، سفالگران از کوره‌هایی استفاده می‌کردند که در آن جریان هوا از بالا به درون کوره راه می‌یافت و در آن‌ها گرمای حاصل از سوختن چوب یا بوته از داخل حفره تنوری که در کف کوره قرار داشت به بالا و درون آن می‌آمد. کوزه‌های که نهخته بودند روی باریکه‌های طاقچه‌مانندی که بر سطح داخلی دیواره‌های کوره قرار داشتند گذاشته می‌شدند. مواقعی که لازم بود و بیشتر بنا به دلایل اقتصادی، سفال‌ها روی هم قرار داده می‌شدند و پایه‌هایی، آن‌ها را از هم جدا می‌ساخت. (تصویر ۲) علامت‌هایی روی پایه‌های این گونه ظروف حک می‌شد که گاه‌گاهی روی بدنه‌ی ظروف نیز مشاهده می‌گردید، به عنوان مثال بر روی کاسه‌ای از نواحی کرمانشاه به شماره ثبت ۱۱۵-۱۹۵۶ این نوع علامت دیده می‌شود. (تصویر ۱۲)

همچنین ابوالقاسم استفاده از چهارچوب‌های رسی را که در مقابل آتش مقاوم بودند، خاطرنشان می‌کند. استفاده از آن‌ها به جهت روی هم قرار دادن و محافظت کردن ظروف داخل کوره بوده و احتمالاً به کارگیری آن‌ها مابین کوزه‌گران شمال پارس در اواخر سده‌ی دوازدهم/ششم و اوایل سده‌ی سیزدهم/هفتم مرسوم بوده است. در کارگاه‌های سفال حفاری شده در صیراف، بقایای چرخ‌های سفال‌گری و کوره‌هایی کوچک که برای ساختن لعاب مورد استفاده قرار می‌گرفت، نیز یافت شده است.